

LANDINFO

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Temanotat

Etiopia

Sikkerhet og humanitære forhold i Tigray etter våpenhvileavtalen

27. september 2023

© Landinfo 2023

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgata 33 A
Postboks 2098 Vika
0125 Oslo
Tel: 23 30 94 70
E-post: landinfo@landinfo.no
www.landinfo.no

Om Landinfos temanotater

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) innhenter og analyserer informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos temanotater er basert på opplysninger fra nøye utvalgte kilder. Opplysningene er behandlet i henhold til [anerkjente kvalitetskriterier for landinformasjon](#) og [Landinfos retningslinjer for kilde- og informasjonsanalyse](#).

Temanotatene bygger på både skriftlig og muntlig kildemateriale. En del av informasjonen som formidles, er innhentet gjennom samtaler med kilder på informasjonsinnhentesreiser. Landinfo tilstreber bredde i kildetilfanget, og så langt mulig er det innhentet informasjon fra kilder som arbeider uavhengig av hverandre. Alt benyttet kildemateriale er fortløpende referert i temanotatene. Hensyn til enkelte kilders ønske om anonymitet er ivarettatt.

Notatene gir ikke et uttømmende bilde av temaene som undersøkes, men belyser problemstillinger som er relevante for UDIs og UNEs behandling av utlendingssaker.

Landinfo er en faglig uavhengig enhet, og informasjonen som presenteres, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos temanotater gir heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

About Landinfo's reports

The Norwegian Country of Origin Information Centre, Landinfo, is an independent body within the Norwegian Immigration Authorities. Landinfo provides country of origin information (COI) to the Norwegian Directorate of Immigration (Utlendingsdirektoratet – UDI), the Immigration Appeals Board (Utlendingsnemnda – UNE) and the Norwegian Ministry of Justice and Public Security.

Reports produced by Landinfo are based on information from carefully selected sources. The information is collected and analysed in accordance with [common methodology for processing COI](#) and [Landinfo's internal guidelines on source and information analysis](#).

To ensure balanced reports, efforts are made to obtain information from a wide range of sources. Many of our reports draw on findings and interviews conducted on fact-finding missions. All sources used are referenced. Sources hesitant to provide information to be cited in a public report have retained anonymity.

The reports do not provide exhaustive overviews of topics or themes, but cover aspects relevant for the processing of asylum and residency cases.

Country of Origin Information presented in Landinfo's reports does not contain policy recommendations nor does it reflect official Norwegian views.

Summary

On November 2nd, 2022, The Federal Government of Ethiopia, and Tigray People's Liberation Front (TPLF) signed a Cessation of Hostilities Agreement (CoHA), ending hostilities after two years of armed conflict. The agreement has so far been honored by the signatory parties. Despite the agreement stipulating the withdrawal of all foreign and non-federal troops from Tigray, Eritrean and Amhara forces are still present in parts of the region. Eritrean troops are present along the border between Tigray and Eritrea and are responsible for violations of human rights on the Tigrayan population. Amhara regional forces and affiliated militias have taken control over Western Tigray, as well as some parts of Northwestern and Southern Tigray. Tigrayans are forcibly displaced from these areas and exposed to a range of human rights violations.

The war has resulted in a dire humanitarian situation in Tigray. Despite the CoHA ensuring unhindered humanitarian access to the region, major aid actors, i.e., USAID and World Food Programme, have suspended their operations due to massive distortion of humanitarian aid. Because of the suspension, food insecurity is more acute today than during periods of active warfare, and starvation-related deaths are still reported.

Essential infrastructure, including healthcare and schools, was systematically destroyed, and looted during the war. The infrastructure is under reconstruction, but there are still substantial shortages of medical drugs and supplies. Schools have opened in areas under federal control, but only a minority of children in Tigray has gone back to school. Telecommunications, internet, and other damaged infrastructure have been partially restored in areas controlled by federal forces. Restrictions of movement have been lifted, and it is currently possible to travel to Tigray, as well as internally in the region, except from areas under the control of Eritrean and Amhara forces.

Sammendrag

2. november 2022 skrev etiopiske føderalmyndigheter og Tigray-folkets frigjøringsfront (TPLF) under en permanent våpenhvileavtale som gjorde slutt på krigshandlingene mellom partene etter to års krigføring. Avtalen har så langt blitt fulgt opp av partene. Til tross for at avtalen slår fast at utenlandske og ikke-føderale styrker skal forlate Tigray, er eritreiske og amhariske styrker fortsatt til stede i deler av regionen. Eritreiske styrker er til stede langs grensen mellom Tigray og Eritrea, og skal stå bak menneskerettighetsbrudd mot befolkningen i områdene de er til stede i. Amhariske styrker har tatt kontroll over Western Tigray, samt deler av Northwestern og Southern Tigray, hvor den tigrayske befolkningen utsettes for tvangsfordriving og andre menneskerettslige brudd.

Krigen har hatt store humanitære konsekvenser for befolkningen i Tigray. Til tross for at våpenhvileavtalen sikrer uhindret humanitær tilgang til regionen, har de største humanitære aktørene, USAID og Verdens matvareprogram, suspendert nødhjelpen på ubestemt tid på grunn av massivt underslag av nødhjelp. Konsekvensene av dette er at matvareusikkerheten er mer akutt i dag enn i perioden med aktiv krigføring, og det er rapportert om sultrelaterte dødsfall.

Essensiell infrastruktur, herunder helsevesen og skoler, ble systematisk ødelagt og plyndret under krigen. Infrastrukturen er i dag under gjenoppbygging, men fortsatt er det stor mangel på medisiner og annet medisinsk utstyr. Undervisningen har kommet i gang igjen flere steder, men fortsatt går et mindretall av barn i Tigray på skolen. Telekommunikasjon, internett og annen infrastruktur er delvis gjenopprettet i regionen, og det er per i dag mulig å bevege seg innad i Tigray og inn og ut av regionen, med unntak av områdene som er under eritreisk eller amharisk kontroll.

I områdene som kontrolleres av eritreiske eller amhariske styrker, er det begrenset informasjon om humanitære forhold. Det er grunn til å tro at forholdene i disse områdene er like, om ikke mer, utfordrende som i områder som kontrolleres av føderale styrker og underlagt tigraysk siviladministrasjon.

Innhold

1	Innledning	7
1.1	Kildetilfanget er noe forbedret, men mye er fortsatt uavklart.....	7
2	Mange sivile og stridende har mistet livet i konflikten	8
3	Krigføringen mellom partene har stoppet opp som følge av våpenhvileavtalen	8
3.1	Eritrea og amhariske styrker står utenfor våpenhvileavtalen	9
3.2	Interne stridigheter i TPLF om veien videre og misnøye i Tigray	10
4	Sikkerhetssituasjonen i Tigray etter våpenhvileavtalen	11
4.1	EDF-kontrollerte områder	12
4.1.1	Eritreiske styrker står bak menneskerettighetsbrudd i områdene hvor de er til stede	14
4.2	Amhara-kontrollerte områder.....	14
4.2.1	Amhariske styrker holder fortsatt Western Tigray	15
4.2.1.1	Fordrivelse av etniske tigrayer fra Western Tigray	16
4.2.2	Sørlige deler av Northwestern Tigray.....	17
4.2.3	Southern Tigray	17
4.3	Områder kontrollert av føderale styrker/TPLF	18
4.3.1	Sikkerhetssituasjonen i Mekelle by	18
4.3.2	Avvæpning, demobilisering og reintegrering av tidligere TDF-soldater	19
5	Etiopiske myndigheter har valgt å ikke straffeforfølge for overgrep begått under krigen	19
6	Humanitær situasjon	20
6.1	Behovet for humanitær bistand er fortsatt svært stort	21
6.1.1	Jordbrukssektoren er fortsatt preget av krigens konsekvenser	21
6.1.2	Nødhjelpen ble midlertidig suspendert i mars 2023	22
6.2	Deler av Tigray er utilgjengelig for humanitær bistand	23
6.3	Helsesektoren preges fortsatt av mangel på medisiner, utstyr og menneskelige ressurser	23
6.4	Noen skoler gjenåpnet i mai, men fortsatt går et mindretall barn på skolen	24
6.5	Mange har mistet arbeid og inntekt.....	25
6.5.1	Bankene har åpnet igjen	26
7	Bevegelsesfrihet og kommunikasjon	27
7.1	Internt i Tigray	27
7.2	Inn og ut av Tigray.....	27
7.3	Sivil og kommersiell luftfart er gjenopptatt	28
7.4	Telekom og internett er tilbake de fleste steder	28
8	Internt fordrevne	29
9	Referanser	31
9.1	Skriftlige kilder	31
9.2	Muntlige kilder.....	37

1 Innledning

Etter to års krigføring skrev den etiopiske føderalregjeringen og Tigray-folkets frigjøringsfront (TPLF) den 2. november 2022 under en våpenhvileavtale (se Landinfo (2021a, b, 2022) for informasjon om krigens gang). Avtalen stanset krigshandlingene mellom partene, men det gjenstår fortsatt uløste, komplekse spørsmål som kan ha innvirkning på utviklingen i Etiopia fremover.

Notatet tar for seg sikkerhetsforholdene og de humanitære forholdene i Tigray, herunder forhold i helsevesenet og i utdanningssektoren, etter inngåelsen av våpenhvileavtalen. Videre beskrives muligheten til å bevege seg innad i Tigray, og inn og ut av regionen. Notatet tar også for seg våpenhvileavtalen, og hvordan den følges opp av partene. Forhold for eritreiske flykninger i Etiopia, herunder i Tigray, er dekket i en egen respons (Landinfo 2023).

Notatet fokuserer først og fremst på situasjonen slik den fremstår våren og sommeren 2023. Research for notatet ble avsluttet medio september 2023.

Vi anbefaler at leseren benytter kart over Tigray fra OCHA (2017) for å følge redegjørelsen i notatet.

1.1 Kildetilfanget er noe forbedret, men mye er fortsatt uavklart

Som det kommer frem i Landinfos tidligere notater om konflikten i Nord-Etiopia, har tilgangen til uavhengig og helhetlig informasjon fra Tigray vært begrenset, særlig i begynnelsen av krigen og i perioder med aktiv krigføring. Svært få internasjonale aktører fikk tillatelse til å reise til regionen mens konflikten pågikk. TPLF kommuniserte på sosiale medier under krigens gang, mens etiopiske føderalmyndigheter har i liten grad delt informasjon om krigen.

Etter at fredsavtalen ble undertegnet, og kamphandlingene mellom de signerende partene stoppet opp, har internasjonale organisasjoner, diplomatiske delegasjoner og journalister igjen kunnet dra til de delene av regionen som er under føderal kontroll. Informasjonstilfanget om forholdene i Tigray er derfor noe bedre i dag enn det var mens krigen pågikk. Imidlertid er mye fortsatt uklart. Bestridte områder, herunder Western Tigray og grenseområdene mellom Tigray og Eritrea, er så godt som utilgjengelige for utenforstående observatører, og det finnes følgelig begrenset informasjon fra disse områdene.

Notatet bygger hovedsakelig på informasjon fra nyhetsartikler fra balanserte og nøytrale kilder, i tillegg til informasjon fra blant annet tenketanker, menneskerettighetsorganisasjoner og organer i FN-systemet. I tillegg suppleres det med informasjon fra en diplomatisk kilde med god innsikt i etiopiske forhold, samt informasjon fra en Etiopia-ekspert som deltok på Country Specialist Network Meeting i regi av European Union Agency for Asylum (EUAA) på Malta i juni 2023.

2 Mange sivile og stridende har mistet livet i konflikten

Krigen i Tigray er trolig en av de dødeligste krigene i verden de siste årene (Schaap & Ramazotti 2023). Det finnes ikke offisielle tall på dødsfall som følge av konflikten, men en forskergruppe fra Universitetet i Gent i Belgia anslår at et sted mellom 162 000 og 378 000 sivile skal ha mistet livet, enten av direkte voldshandlinger, eller som følge av sult eller mangel på medisinsk behandling.¹ Dette er en nedjustering av det tidligere estimatet på mellom 300 000 og 600 000 døde sivile i Tigray (Professor Jan Nyssen, e-post 27. mars 2023). Med utgangspunkt i en befolkning på rundt seks millioner før krigen, innebærer tallene at opptil 6 % av den tigrayske befolkningen har mistet livet i konflikten.

Også blant de stridende er tallene svært høye. Den etiopiske hæren (ENDF) har opplyst at de har mistet 254 000 soldater i kampene. Tigray-styrkene har ikke oppgitt noen tall for antall døde soldater på deres side (Schaap & Ramazotti 2023). En godt informert kilde (Etiopia-ekspert, EUAA Country Specialist Network Meeting, juni 2023) estimerer tapene på eritreisk side til rundt 100 000 soldater, men understreker at det er knyttet stor usikkerhet til tallene.

I tillegg kommer en rekke sårede, syke og pårørende, noe som innebærer at en svært stor del av befolkningen i Tigray har blitt berørt av krigen.

3 Krigføringen mellom partene har stoppet opp som følge av våpenhvileavtalen

Den 2. november 2022 signerte den føderale regjeringen og TPLF en permanent våpenhvileavtale «med sikte på varig fred».² Avtalen ble fremforhandlet med støtte fra Den afrikanske union (AU) i Pretoria. Plan for implementeringen av avtalen er nedfelt i The Declaration of Senior Commanders on the Modalities for the Implementation of the Agreement, som ble inngått mellom føderalmyndighetene og TPLF i Nairobi den 12. november 2022 (FDRE 2022).

Som en følge av våpenhvileavtalen har krigføringen mellom de to signerende partene stoppet opp (International Crisis Group 2022). I februar 2023 uttalte lederen for Tigray-styrkene at implementeringen av avtalen hadde nådd «et

¹ Dette er en nedjustering av det tidligere estimatet på mellom 300 000 og 600 000 døde sivile i Tigray (professor Jan Nyssen, e-post 27. mars 2023). På bakgrunn av et bredere datagrunnlag enn tidligere, har Nyssens forskerteam konkludert med at Integrated Food Security Phase Classification og Famine Early Warning System (FEWS), som Nyssens forskergruppe baserer sine tall på, overestimerte sultrelaterte dødsfall under konflikten (*op.cit.*). Forskerne understreker at det fortsatt er knyttet usikkerhet til estimatet.

² Agreement for Lasting Peace through a Permanent Cessation of Hostilities between the Government of the Federal Republic of Ethiopia and the Tigray People's Liberation Front (TPLF) (African Union 2022). Avtalen omtales vanligvis som Cessation of Hostilities Agreement, CoHA.

irreversibelt stadium» (diplomatsk kilde, e-post 24. februar 2023). AUs monitoreringsmekanisme, Monitoring, Verification and Compliance Mechanism (forkortet MVCM), som har gjennomført monitoreringsoppdrag i Tigray, med unntak av områder som er kontrollert av eritreiske og amhariske styrker, rapporterer om «store fremskritt» i gjennomføringen av våpenhvileavtalen (diplomatsk kilde, e-post 21. april 2023). I mai 2023 gratulerte Den afrikanske union partene med «tremendous progress» i oppfølgingen av avtalen (Addis Standard 2023a).

Ifølge kildene har partene hatt fremgang på følgende punkter i avtalen (Addis Standard (2023a); Africa Confidential (2023); diplomatsk kilde (e-post, 21. april og 5. juni 2023); Kassa (2023)):

- Tigray-styrkene har levert inn mesteparten av sine tunge våpen.
- Avvæpningen av soldater fra Tigray-styrkene er godt i gang.
- TPLFs terrorklassifisering ble opphevet i slutten av mars, etterfulgt av frafall av tiltale mot sivile og militære ledere fra TPLF / Tigray-styrkene.
- Det er uhindret humanitær tilgang til regionen, med unntak av områder som kontrolleres av eritreiske og amhariske styrker.
- Banktjenester, elektrisitet og telekommunikasjon er gjenopprettet mange steder i Tigray.
- Flyforbindelse med regionhovedstaden Mekelle er gjenopprettet, og føderalt politi ble deployert til flyplasser i Tigray i februar.
- En overgangsadministrasjon (Interim Regional Administration, IRA), som vil styre inntil valg kan avholdes i Tigray, ble etablert i april.

Også andre tillitsskapende tiltak mellom partene har funnet sted, herunder flere høynivåmøter mellom partene (diplomatsk kilde, e-post 28. april 2023).

Selv om våpenhvileavtalen har gjort slutt på krigshandlingene mellom de signerende partene, er det stor frustrasjon i Tigray over manglende fremgang i implementeringen av flere viktige punkter i avtalen. Dette gjelder særlig det faktum at eritreiske og amhariske styrker fortsatt er til stede i Tigray, det store antallet internt fordrevne og økende kriminalitet og lovløshet i Tigray (diplomatsk kilde, e-post 11. september 2023).

3.1 Eritrea og amhariske styrker står utenfor våpenhvileavtalen

Eritrea og Amhara Regional State er imidlertid ikke del av avtalen, og i dagene og ukene etter inngåelsen av våpenhvileavtalen, ble det rapportert om trefninger mellom Tigray-styrker (TDF) på den ene siden, og eritreiske styrker (EDF), Amhara Regional Defence Forces (ARSF) og affilierte militser (omtalt som «Fano») på den andre siden (diplomatsk kilde, e-post. 21. april 2023). Disse kamphandlingene har stoppet opp, og Tigray-styrkene er i dag i stor grad

avvæpnet, eller samarbeider med føderale styrker om opprettholdelse av lov og orden i Tigray. Eritreiske og amhariske styrker er imidlertid fortsatt til stede i deler av Tigray (se kapittel 4). Dette er i strid med oppfølgingsavtalen til våpenhvileavtalen, som stipulerer at utenlandske og ikke-føderale styrker skal trekke seg ut av regionen.

3.2 Interne stridigheter i TPLF om veien videre og misnøye i Tigray

Interne politiske forhold i Tigray kan ha innvirkning på forholdet mellom Tigray og føderale myndigheter og naboregioner fremover.

TPLF preges i dag av interne stridigheter. Ifølge en Etiopia-ekspert (EUAA Country Specialist Network Meeting, juni 2023) er partiet delt mellom en «yngre garde», representert ved lederen av overgangsadministrasjonen Getachew Reda, og en «eldre garde», representert ved tidligere president i Tigray, Debretsion Gebremichael. Getachews strategi er å arbeide for en tilnærming til føderalmyndighetene og til lederskapet i Amhara, mens Debretsion synes å motsette seg denne strategien. Ifølge en diplomatisk kilde (e-post, 25. juni 2023) er forholdet mellom IRA og sentrale medlemmer i TPLF så spent at det kilden omtaler som «TPLF-hauker» skal ha planer om å svekke eller avsette Getachew. Sentrale aktører i TPLF frykter for at interne splittelser i partiet vil kunne bli utnyttet av politiske motstandere i Eritrea, Addis Abeba og Amhara (Africa Confidential 2023).

TPLF møter også motstand fra deler av egen befolkning i Tigray. Ifølge FN-publikasjonen *The New Humanitarian* (2023) er det betydelig misnøye i befolkningen mot TPLF, og mange mener at partiet bør tre til side etter å ha ledet regionen gjennom en to år lang krig, og la nye krefter komme til. Dette bekreftes av en Etiopia-ekspert (EUAA Country Specialist Network Meeting, juni 2023) som formidler at mange i Tigray er sinte og frustrerte overfor lederskapet i TPLF, som har ført regionen inn i en krig som kun har brakt død og ødeleggelse.

Frustrasjonen over manglende fremgang på vesentlige punkter i våpenhvileavtalen, særlig fortsatt nærvær av eritreiske og amhariske styrker, har ført til at tigrayske opposisjonspartier har tatt til orde for mer radikal politisk endring i regionen (*The Ethiopian Cable* 2023p). I september 2023 organiserte tre opposisjonspartier, Baytona Tigray Party, Salsay Woyane og Tigray Independence Party, demonstrasjoner i Mekelle. Regionale myndigheter avsto søknaden om å avholde demonstrasjonene, men da de likevel ble gjennomført, svarte politiet med det flere sivilsamfunnsorganisasjoner omtaler som overdreven voldsbruk. Flere deltagere, herunder representanter for lederskapet i opposisjonspartiene, ble anholdt (diplomatisk kilde, e-post 11. september 2023).

4 Sikkerhetssituasjonen i Tigray etter våpenhvileavtalen

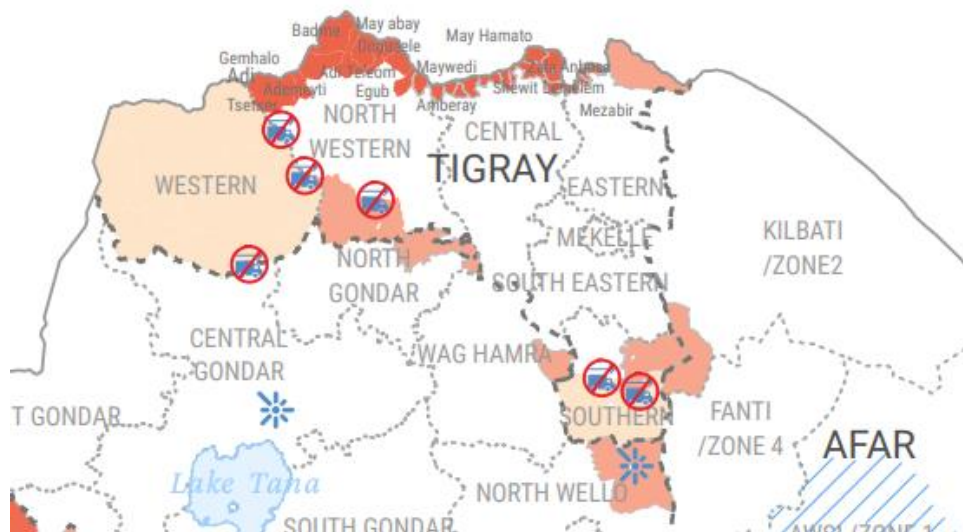
Da våpenhvileavtalen ble undertegnet i november 2022, var Tigray kontrollert av fire aktører: føderale styrker (ENDF), Tigray-styrker (TDF), eritreiske styrker (EDF), samt regionale amhara-styrker (ARSF) med amhara-tilknyttede militser (Fano). Avtalen mellom TPLF og føderale myndigheter stipulerer at føderale styrker, i samarbeid med lokale politistyrker, skal ha territoriell kontroll over Tigray, og at utenlandske og ikke-føderale styrker skal trekke seg ut. Overgangsadministrasjonen (IRA) skal ha ansvar for den sivile administrasjonen av Tigray inntil valg kan avholdes.

I ukene og månedene etter at våpenhvileavtalen ble undertegnet, trakk eritreiske styrker seg tilbake til grenseområdene mellom Tigray og Eritrea. Amhariske styrker og militser beholdt kontroll over Western Tigray, et mindre område i Northwestern Tigray og i deler av Southern Tigray. I april 2023 uttalte overgangsadministrasjonen i Tigray at de ikke kunne overta den fulle administrasjonen av regionen, ettersom «betydelige» deler er under kontroll av eritreiske styrker og amhara-styrker (Endale 2023). Dermed er kontrollen over Tigray etter våpenhvileavtalen i praksis tredelt mellom føderale styrker (i samarbeid med Tigray-styrker / TPLF), eritreiske styrker og amhariske styrker og militser.

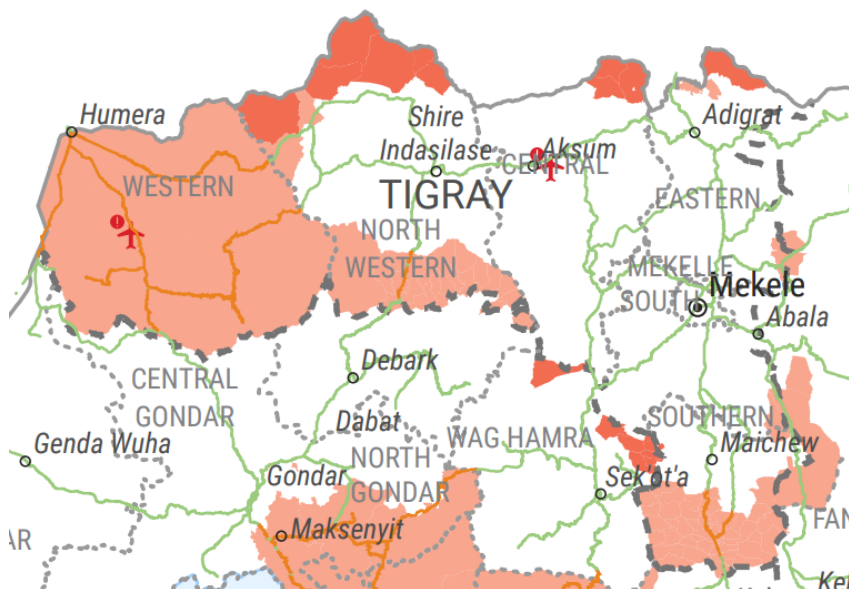
I dette kapittelet gjør vi rede for de ulike aktørenes tilstedeværelse og sikkerhetssituasjonen i disse områdene. Vi omtaler også kort menneskerettighetssituasjonen i de bestridte områdene. Det er imidlertid krevende å finne helhetlig og detaljert informasjon om de ulike aktørenes tilstedeværelse i Tigray. Informasjonen under er derfor en sammenstilling av fragmentert informasjon fra ulike kilder, som til sammen tegner et visst bilde av situasjonen.

OCHAs National Access Map fra henholdsvis april og august 2023 (OCHA 2023a, b), som viser hvilke områder som er tilgjengelige for humanitær bistand, er brukt som et utgangspunkt for å kartlegge de ulike aktørenes tilstedeværelse. Sammenligning av OCHAs kart, som oppdateres cirka hver tredje til fjerde måned, viser utviklingen over tid.

Situasjonen er med andre ord dynamisk, og det meldes regelmessig om at nye wordaer overføres til overgangsadministrasjonen. Beskrivelsen under må derfor ses som et øyeblikksbilde av situasjonen per september 2023.

Utsnitt av National Access Map april 2023 (OCHA 2023a).³

Utsnitt av National Access Map august 2023 (OCHA 2023b)

4.1 EDF-kontrollerte områder

Det finnes lite detaljert informasjon om tilstedeværelsen av eritreiske styrker i grenseområdene mellom Tigray og Eritrea. Det er dermed uklart hvilke områder de faktisk kontrollerer, eller hvor store styrkene faktisk er. Hverken eritreiske eller

³ Forklaring av fargekodene: Hvit: Tilgjengelig. Lyserød: Delvis tilgjengelig. Rød/oransje: Ikke tilgjengelig («hard-to-reach»). Western og Southern Tigray er ikke klassifisert etter denne skalaen, trolig på grunn av manglende informasjon om forholdene i disse regionene. Symbolet med en lastebil med en strek over, signaliserer restriksjoner i passeringer («restrictions of movement»).

etiopiske myndigheter har kommentert de eritreiske troppenes tilstedeværelse i området.

Etter at våpenhvileavtalen ble inngått, skal eritreiske styrker (EDF) gradvis ha trukket seg tilbake fra ulike områder i Tigray, til grenseområdene mellom Tigray og Eritrea, det vil si de nordlige delene av sonene Northwestern, Central og Eastern Tigray. Den svenske landinformasjonsenheten Migrationsanalys (2023) understreker at det er uklart om hvorvidt det dreier seg om en forflytning ut av Tigray eller en omgruppering av styrkene.

I OCHAs National Access Map fra april 2023 (OCHA 2023a) er så godt som hele grenseområdet mellom Tigray og Eritrea, fra Western Tigray og til grensebyen Zalambessa i øst, klassifisert som utilgjengelig. Kartet indikerer at eritreiske styrker er til stede langs hele grensa, og at de har etablert en sammenhengende militær buffersone mellom Tigray og Eritrea. I OCHAs National Access Map fra august 2023, er imidlertid det meste av grenseområdet mellom Central Tigray og Eritrea markert som «accessible». Unntaket er woredaene May Hamato, Semhal og Hoya Medem, som står klassifisert som «inaccessible» per august 2023.

The Ethiopian Cable (2023f) opplyser at eritreiske styrker er til stede i «betydelige» deler av Tigray, men at EDFs eksakte tilstedeværelse er gjenstand for diskusjon. Ifølge kilden har ikke MVCMM gitt noen formell uttalelse om hvilke områder som er under okkupasjon, til tross for mandatet de har i henhold til våpenhvileavtalen. Ifølge Ethiopian Cable finnes det imidlertid tilstrekkelig anekdotisk dokumentasjon og satellittdata som indikerer at eritreiske styrker har en form for administrativ og militær tilstedeværelse i alle distrikter langs grensen mellom Tigray og Eritrea.

Ifølge en godt informert kilde (Etiopia-ekspert, EUAA Country Specialist Network Meeting, juni 2023) skal de eritreiske troppene være mest synlige i Irob-distriktet og i områdene rundt Zalambessa (Eastern), samt i Badme og området rundt Sheraro (Northwestern).⁴

The Ethiopian Cable (2023f) hevder at eritreiske troppers tilstedeværelse eller indirekte innflytelse i vest (Western Tigray) gjennom trening og opplæring av amhara-militser, i sør (Southern Tigray) og i nord (grenseområdene mellom Tigray og Eritrea), indikerer at Eritrea har etablert et nettverk av utposter og garnisoner for å innsirkle og isolere Tigray.

Det er uklart i hvilken grad eritreiske styrker faktisk administrerer områdene de er til stede i, og hvorvidt det finnes en fungerende siviladministrasjon i disse områdene. Ifølge Tigray Emergency Coordination Center (2023) var 73 skoler i

⁴ Områdene er historisk bestridte mellom Etiopia og Eritrea. Badme ble før krigen i Tigray fortsatt holdt av Etiopia, men tilhører juridisk sett Eritrea. Området var et av de sentrale stridsemnene under grensekrigen mellom Etiopia og Eritrea (1998-2000).

Nord-Tigray okkupert av eritreiske styrker per mai 2023, noe som kan indikere at siviladministrasjonen ikke nødvendigvis er operativ i områder hvor EDF er til stede eller kontrollerer, og at sivilbefolkningen i disse områdene følgelig ikke har tilgang til offentlige tjenester.

4.1.1 Eritreiske styrker står bak menneskerettighetsbrudd i områdene hvor de er til stede

Eritreiske styrker skal ha stått bak omfattende menneskerettighetsbrudd i de områdene de er til stede, også etter at våpenhvileavtalen ble inngått. De skal blant annet ha stått bak drap på sivile, seksualisert vold og plyndring (The Ethiopian Cable 2023f). I områdene rundt Sheraro (Northwestern) skal eritreiske tropper ifølge kilder angripe sivile «on a daily basis» (The Ethiopian Cable 2023c). Ifølge kilden går eritreiske styrker inn i tigrayske landsbyer og stjeler kveg og andre verdier. Eritreiske styrker skal, så langt Landinfo kjenner til, ikke fordrive befolkningen ut av områdene de okkuperer.

Eritreiske styrker skal videre ha hindret humanitær nødhjelp i å komme frem til områder der de er til stede. I mai 2023 skal eritreiske tropper ha hindret en FN-delegasjon i å gå inn i landsbyen Gemhalo (Northwestern) og hindret humanitær bistand (Mezzofiore, Feleke & Brennan 2023). Eritreiske tropper skal også ha hindret MVCM i å utføre sine monitoreringsoppdrag i områder hvor de er til stede (The Ethiopian Cable 2023q).

4.2 Amhara-kontrollerte områder

Regionale amhariske sikkerhetsstyrker (ARSF) og tilknyttede militser, ofte omtalt som Fano-militser⁵, kjempet sammen med føderale og eritreiske styrker mot Tigray-styrkene under krigen i Tigray. De amhariske styrkene trakk seg ut av deler av Tigray etter at våpenhvilen ble undertegnet i november 2022, herunder området rundt Shire, men har beholdt kontrollen over Western Tigray, deler av Northwestern og deler av Southwestern. Dette er områder som i henhold til Etiopias administrative struktur fra 1991 ligger til Tigray Regional State, men som amharene anser som sitt historiske land.

Amharisk administrasjon og kontroll av områder i Tigray, slik det er definert i Etiopias administrative inndeling fra 1991, er et brudd på artikkel 2.1/D i

⁵ Fano er et samlebegrep for et nettverk av væpnede militsgrupper, bestående av frivillige, med et felles mål om å beskytte og forsvare amhara-folkets interesser. Lite er kjent om militsenes størrelse og struktur. Fano-militsene var en viktig aktør i krigen mot Tigray-styrkene da de kjempet sammen med føderale og eritreiske styrker, og spilte en avgjørende rolle høsten 2021, da føderale styrker var sterkt svekket (Landinfo 2021a, 2022). Inntil nylig har Fano-militsene vært under politisk beskyttelse av føderale myndigheter, men ettersom militsene har blitt en stadig større maktfaktor utenfor føderal kontroll, har føderalmyndighetene forsøkt å kontrollere dem gjennom krav om avvæpning og arrestasjoner (diplomatisk kilde, e-post februar og mai 2022).

oppfølgingsavtalen fra 12. november 2022, som stipulerer at «disarmament of heavy weapons will be done concurrently with the withdrawal of foreign and non-ENDF forces from the region» (Addis Standard 2023e).

4.2.1 Amhariske styrker holder fortsatt Western Tigray

Western Tigray, som består av de tre administrative distriktene Welkait, Tsegede og Kafta Humera, ble innlemmet i Tigray da den administrative inndelingen av Etiopia ble etablert av EPRDF i 1991. Befolkningen i området var før Tigray-krigen en blanding av tigrayer og amharer. Mange amharer anser imidlertid områdene på vestlige side av Tekeze-elven som amharisk land.⁶

Western Tigray ble underlagt amharisk administrasjon og kontroll da krigen brøt ut, og amharene kontrollerer fortsatt området. Amhariske nasjonalister anser Western Tigray som en «closed case» som ikke er gjenstand for forhandlinger (Ethiopia Insight 2023). Tigray, på sin side, omtaler amharenes kontroll over området som en ulovlig okkupasjon (EPO 2023b), i strid med våpenhvileavtalen og Etiopias konstitusjon. Da statsminister Abiy foreslo forhandlinger mellom myndighetene i henholdsvis Amhara og Tigray i juli 2023, ble dette avvist av overgangsadministrasjonen i Tigray, med henvisning til at «Tigray region should be fully restored» (The Ethiopian Cable 2023n).

Det finnes ingen klar vei videre for å bestemme status for Western Tigray (EPO 2023a), et område som er symbolsk og strategisk viktig for alle aktørene i konflikten. Myndighetene i Amhara har ved en rekke anledninger bekreftet at de vil svare med en væpnet respons dersom Western Tigray tilbakeføres til Tigray Regional State (EPO 2021). Tilnærmingen mellom føderalmyndighetene og Tigray oppleves som en sikkerhetstrussel i Amhara, som i stadig større grad føler seg sikkerhetsmessig truet, både av føderale myndigheter og omkringliggende regionalstater.

Eritrea, som støtter amhariske spesialstyrker og militser (The Ethiopian Cable 2023b), har interesse av at Western Tigray forblir på amhariske hender, ettersom det bidrar til å isolere og svekke Tigray. For føderale myndigheter, som på den ene siden er avhengig av amharisk støtte for å beholde makten, samtidig som de ønsker en tilnærming til Tigray, er Western Tigray en balansegang og et politisk

⁶ Amhara-befolkningen anser Tekeze-elven (også omtalt som Settit) som den historiske grensen mellom Amhara og Tigray. Områder vest for Tekeze, herunder Western Tigray, som har tilhørt Tigray Regional State siden etableringen av føderasjonen i 1991, anses derfor som historisk amharisk land av mange amharer.

sensitivt spørsmål med et stort konfliktpotensial, noe utviklingen i Amhara-regionen de siste månedene tydelig har vist.⁷

I august 2023 uttalte føderale myndigheter, i nærvær av ledere fra Amhara og Tigray, at amhara-administrasjonen i Western Tigray vil bli avsatt, og en ny, valgt administrasjon innsatt. Den føderale hæren skal sørge for fred og sikkerhet i området og ingen andre væpnede enheter vil tillates å operere i området. En folkeavstemning om områdets fremtid vil finne sted «når befolkningen er klar og dersom det er et behov» (som sitert i e-post fra Jan Nyssen, 13. september 2023). Hvorvidt amhariske styrker og militser aksepterer å trekke seg ut av Western Tigray, er et åpent spørsmål. Hvem som vil få rett til å stemme i folkeavstemningen, og på hvilken måte den skal gjennomføres, er heller ikke klart.

4.2.1.1 Fordrivelse av etniske tigrayer fra Western Tigray

Western Tigray, et historisk bestridt område som siden 1991 har vært en del av Tigray, har siden krigen brøt ut i november 2020 vært under amharisk administrasjon og kontroll (EPO 2023a). Det finnes svært begrenset informasjon om hvordan Western Tigray styres under amharisk administrasjon, da uavhengige observatører i liten grad har adgang til området.

Som det fremgår i blant annet Landinfo (2021a) har etniske tigrayer blitt systematisk fordrevet fra Western Tigray siden krigen brøt ut i november 2020. Over en million etniske tigrayer skal ha blitt fordrevet fra Western Tigray til andre områder i Tigray, hovedsakelig Northwestern Tigray. Fordrivningen av etniske tigrayer har foregått i en slik skala at Human Rights Watch (2023a) omtaler det som etnisk rensning. Fordrivningen skal ifølge Human Rights Watch ha fortsatt etter at våpenhvileavtalen ble inngått. Tusenvis av tigrayske sivile skal ha blitt drept mens krigen pågikk, og nyere satellittbilder skal vise massegraver i Western Tigray.

Parallelt med at etniske tigrayer har blitt fordrevet, har amhariske myndigheter bosatt amharer i området. I juli 2023 opplyste Tigrays overgangsadministrasjon at over 470 000 etniske amharer har bosatt seg i Western Tigray (The Ethiopian Cable 2023j). Amhara Regional State skal ha transportert settlerne i lastebiler til blant annet Kafta, Humera, Baker, Giit, Ruwasa Degete og Embati. Det

⁷ I april 2023 førte føderalmyndighetenes beslutning om å oppløse regionale sikkerhetsstyrker til store protester i Amhara. Mange amharer anser sine regionale sikkerhetsstyrker (ARSF) som eneste garantist mot angrep fra andre regionale og/eller føderale myndigheter (diplomatisk kilde, e-post 7. august 2023). Situasjonen i Amhara eskalerte ytterligere i begynnelsen av august 2023. Etter at Fano-militser hadde tatt kontroll over store deler av Gonder by og Debre Birhan, og gjort flere fremstøt mot Bahir Dar, innførte myndighetene unntakstilstand i regionen den 4. august. Noen dager senere gjenvant ENDF kontrollen over tidligere Fano-kontrollerte områder ved hjelp av store styrker og bruk av tyngre våpen (diplomatisk kilde, e-post 15. august 2023). Situasjonen er fortsatt uavklart, og vil kunne endre seg raskt.

rapporteres om at settlerne skal ha tatt seg inn i og overtatt hus som tilhører tigrayer (The Ethiopian Cable 2023a).

Etniske tigrayer i Western Tigray skal ha blitt utsatt for systematiske anholdelser og forvaring på bakgrunn av sin etnisitet. Amhariske myndigheter, amhara-styrker og Fano-militser skal ha anholdt og satt tusenvis av etniske tigrayer i utenomrettslig forvaring i offisielle og uoffisielle forvaringssentre i Humera, Rawyan og Adebai. I dag skal det ifølge Human Rights Watch (2023a) fortsatt sitte over tusen tigrayer i forvaring i regionen. Human Rights Watch omtaler forholdene på forvaringssentrene som livstruende. De innsatte får hverken tilstrekkelig mat eller medisinsk behandling. Mange skal ifølge Human Rights Watch ha blitt utsatt for vold og tortur.

4.2.2 Sørliche deler av Northwestern Tigray

Amhariske styrker trakk seg ut av de nordlige områdene av Northwestern Tigray, herunder i områdene rundt Shire, i januar 2023 (Addis Standard 2023e). Styrkene kontrollerer imidlertid fortsatt noen områder i de sørlige delene av regionen, trolig May Tsebri og Tselemti.

Det er rapportert om en utfordrende sikkerhetssituasjon i områdene som fortsatt holdes av amhariske styrker i Northwestern Tigray (diplomatisk kilde, e-post 28. april 2023). Ifølge kilden har humanitære aktører rapportert om en tilnærmet kollaps i disiplinen hos regionale styrker og militser som okkuperer området. Føderale styrker har ifølge kilden hverken kapasitet eller politisk ryggdekning til å ta nødvendige grep for å gjenopprette kontroll og orden (diplomatisk kilde, e-post 21. april 2023). Ifølge Tigrays overgangsadministrasjon (som sitert i The Ethiopian Cable 2023b) utsettes den tigrayske sivilbefolkningen i Tselemti for overgrep og tvangsfordriving.

4.2.3 Southern Tigray

Southern Tigray er et historisk bestridt område mellom Tigray og Amhara, men har vært en del av Tigray Regional State siden 1991. Som det fremgår av kartet fra OCHA (2023a), er de nordlige områdene av sonen markert som «accessible», og det antas derfor at dette området kontrolleres av føderale styrker og/eller Tigray-styrker.

Amhariske styrker og militser har inntil nylig kontrollert deler av området, herunder Raya, Korem og Alamata (Endale 2023). I slutten av august 2023 ble det imidlertid meldt om at føderale styrker hadde satt i gang et fremstøt for å gjenvinne kontrollen over hele Southern Tigray fra amhara-styrker og Fano-militser (diplomatisk kilde, e-post, 25. august 2023). Ifølge professor Jan Nyssen (e-post, 13. september 2023) skal amhariske styrker per september 2023 ha trukket seg ut fra Korem, Chercher og områder sør for disse byene, herunder

Alamata. Områdene er nå under kontroll av føderale styrker, og områdene er formelt overført til den tigrayske overgangsadministrasjonen. Situasjonen er i skrivende stund under utvikling.

Ifølge professor Jan Nyssen (e-post, 13. september 2023) har ikke den tigrayske sivilbefolkningen i Southern Tigray blitt tvangsfordrevet i samme skala som den tigrayske sivilbefolkningen i Western Tigray. Ifølge Nyssen reflekteres dette i lavere antall internt fordrevne fra Southern Tigray.

4.3 Områder kontrollert av føderale styrker/TPLF

I våpenhvileavtalen står det at Etiopia kun skal ha én forsvarsstyrke, at føderal kontroll skal gjenoprettes i Tigray og at føderale styrker skal ta full og effektiv kontroll over grenser, luftrom, flyplasser og veier i Tigray (African Union 2022).

Med unntak av de delene av Tigray som er nevnt over, har føderale styrker i samarbeid med Tigray-styrkene og lokale sikkerhetsstyrker, kontroll over Tigray. Samarbeidet mellom de to tidligere stridende partene skal være godt (Etiopia-ekspert, EUAA Country Specialist Meeting, juni 2023).

4.3.1 Sikkerhetssituasjonen i Mekelle by

Det er ikke meldt om krigshandlinger i delstatshovedstaden Mekelle etter inngåelsen av våpenhvileavtalen i november 2022. ENDF, sammen med regionale politistyrker, har ansvar for opprettholdelse av lov og orden i Mekelle.

Kilder melder om at byen sakte, men sikkert er på vei tilbake til en normaltilstand, og at butikker, kaféer og annen forretningsdrift har gjenåpnet (The New Humanitarian 2023). I alle fall deler av siviladministrasjonen skal være operative.

En Etiopia-ekspert (EUAA Country Specialist Meeting, juni 2023) opplyser at kriminalitetsnivået, herunder voldskriminalitet, er høyt, sammenlignet med forholdene i byen før krigen. Dette bekreftes av kildene til professor Jan Nyssen (e-post, 13. september 2023), som opplyser at det særlig er omstreifende desertører og tidligere soldater som ikke har fått lønn som står bak kriminaliteten. Dette har ført til at innbyggerne oppfatter byen som «lovløs», særlig fordi Mekelle var ansett som relativt trygg før krigsutbruddet. Ifølge kilden er voldshendelsene fattigdomsdrivet, og ikke politisk motivert. Ifølge kilder som The New York Times har kontaktet, er arbeidsledighet, mangel på helsetjenester, høye matvarepriser og sult hovedutfordringene for befolkningen i Mekelle etter at krigshandlingene stoppet opp (Dahir & Marks 2023).

4.3.2 **Avvæpning, demobilisering og reintegrering av tidligere TDF-soldater**

Et sentralt punkt i våpenhvileavtalen er avvæpning av Tigray-styrkene og integrering av stridende i regulære styrker. Det er uklart hvor store Tigray-styrkene var ved inngåelsen av våpenhvileavtalen i november 2022. Ifølge The Ethiopian Cable (2023m) skal 250 000 tigrayer ha vært involvert i kamphandlingene i perioden før våpenhvileavtalen ble undertegnet (august – november 2022).⁸ Prosessen med å avvæpne og reintegrere et så stort antall stridende, vil være komplisert og krevende.

I juli 2023 opplyse visepresidenten i overgangsadministrasjonen (IRA) at over 50 000 tidligere stridende hadde blitt demobilisert i første fase. Ifølge kilden har «de fleste» tidligere stridende, med unntak av de som er fra områder som er okkupert av eritreiske og amhariske styrker, returnert til hjemstedet etter at de har vært gjennom en sertifisering. Soldatene har fått demobiliseringspapirer og noe økonomisk støtte slik at de kan forsørge seg selv og familien frem til de ulike rehabiliteringsprogrammene settes i verk (Addis Standard 2023d).

I januar 2023 overlot Tigray-styrkene sine tunge våpen til myndighetene (Kassa 2023). Prosessen med overføring av lettere våpen begynte tre måneder senere.

Ifølge en Etiopia-ekspert (EUAA Country Specialist Network Meeting, Malta, juni 2023) er det imidlertid rimelig å anta at Tigray har beholdt en eller annen form for «forsikring» i form av våpen og annet militært utstyr, for å møte eventuelle sikkerhetstrusler fra henholdsvis Eritrea, Amhara eller føderalmyndighetene i fremtiden.

5 **Etiopiske myndigheter har valgt å ikke straffeforfølge for overgrep begått under krigen**

Det ble begått omfattende menneskerettighetsbrudd av alle parter under krigen, spesielt i Tigray, men også i nabostatene Amhara og Afar. Befolkningen i Tigray har hatt store påkjenninger under krigen, hvor det ble begått alvorlige overgrep mot sivile, herunder omfattende seksualisert vold mot kvinner (Landinfo 2021a; Misteli 2023). Overgrep mot sivile har skjedd i en skala som FN (som sitert i Crawford 2023) har karakterisert som mulige krigsforbrytelser og forbrytelser mot menneskeheten. Spørsmålet om overgangsjustis og straffeansvar for overgrep som

⁸ Krigen i Tigray er omtalt som en «folkekrig» der Tigray kjempet for sin overlevelse. Det er derfor nærliggende å anta at Tigray-styrkene var bredt sammensatt av både kvinnelige og mannlige soldater, og at også unge og eldre var med i krigføringen. Mange av de stridende var sannsynligvis sivile tigrayer som lot seg rekruttere til krigen uten omfattende militær opplæring eller tidligere stridserfaring. Landinfo har imidlertid ikke detaljert informasjon om Tigray-styrkenes sammensetning.

ble begått av partene mot sivilbefolkningen, og på hvilken måte ofrene i krigen skal få anerkjennelse og oppreisning, er derfor et nøkkelspørsmål i freds- og forsoningsprosessen.

I artikkel 10 i våpenhvileavtalen slås det fast at:

the government of Ethiopia shall implement a comprehensive national transitional justice policy aimed at accountability, ascertaining the truth, redress for victims, reconciliation, and healing, consistent with the Constitution of FDRE [Federal Democratic Republic of Ethiopia] and the African Union Transitional Justice Policy. (African Union 2022).

I januar 2023 presenterte Etiopias justisminister en arbeidsplan for overgangsjustis. Observatører er imidlertid av den oppfatning at etiopiske myndigheter ikke vil være i stand til, og trolig ikke ha vilje til, å gjennomføre en overgangsjustis som er akseptabel for majoriteten av Etiopias befolkning eller som vil nå internasjonal standard (Crawford 2023; Human Rights Watch 2023b). En stor andel av overgrepene mot sivile i løpet av krigen skal ha blitt begått av eritreiske tropper (Etiopia-ekspert, EUAA Country Specialist Meeting, juni 2023), og ettersom Eritrea ikke er part i våpenhvileavtalen, vil dette vanskeliggjøre forsoningsprosessen.

I tillegg er kartleggingen av overgrep som ble begått under krigen ufullstendig, etter at International Commission of Human Rights Experts on Ethiopia, sammensatt av FNs menneskerettighetsråd og den etiopiske menneskerettighetskommisjonen (EHRC), mislyktes i sitt oppdrag i å kartlegge overgrep fra alle aktører i konflikten (Maasho & Witteveen 2023). Ifølge Human Rights Watch har etiopiske myndigheter «gjort alt i sin makt for å få internasjonal handling til å spore av og undergrave den internasjonale kommisjonens arbeid, ved å begrense adgang til konfliktområder, stoppe finansieringen av kommisjonen og lobbyere for å gjøre slutt på kommisjonens mandat» (Human Rights Watch 2023b). En mangelfull kartlegging av hva som faktisk skjedde, i hvilket omfang og av hvem og hvor, vil gjøre arbeidet med overgangsjustis og forsoning svært utfordrende.

Med unntak av tiltale mot 53 anonyme ENDF-soldater for drap på sivile og voldtekt i 2021, er det ikke kjent at ytterligere stridende har blitt tiltalt eller straffeforfulgt. Det virker derfor som at alle stridende parter unngår straffeforfølgelse for handlinger begått under krigen.

6 Humanitær situasjon

Krigen i Nord-Etiopia har hatt svært alvorlige humanitære konsekvenser for sivilbefolkningen, både i Tigray og i de omliggende regionene Amhara og Afar.

Fra sommeren 2021 og frem til april 2022 var Tigray underlagt en humanitær blokade. Dette førte til at store deler av befolkningen ikke hadde tilstrekkelig tilgang på mat og andre livsnødvendige varer. I henhold til estimater fra Universitetet i Gent har et sted mellom 162 000 og 378 000 sivile mistet livet som følge av sultrelaterte årsaker, mangel på medisinsk behandling eller voldshandlinger. Systematisk ødeleggelse av essensiell infrastruktur som helseinstitusjoner, skoler, elektrisitetsforsyning og telekommunikasjon har satt befolkningen i en svært utfordrende situasjon, som fortsatt vedvarer. I dette kapittelet beskrives den humanitære situasjonen i Tigray, og gjenoppbyggingen av sentral infrastruktur som helsevesen og skole.

6.1 Behovet for humanitær bistand er fortsatt svært stort

Behovet for humanitær bistand er fortsatt svært stort i Tigray. Ifølge projeksjonene til FEWS (Famine Early Warning Systems Network) for perioden juni–september 2023, vil store deler av Tigray befinne seg i kategori 3 (Crisis) eller 4 (Emergency) på IPC-skalaen når det gjelder matvaresikkerhet (FEWS 2023)⁹.

I sine projeksjoner for fremtidig humanitær situasjon etter krigens slutt, tok FEWS utgangspunkt i at økonomien ville ta seg opp, og at regionen ville motta humanitær bistand i stor skala. Etter at nødhjelpsleveransene økte i omfang i de første månedene av 2023, som følge av forbedret humanitær tilgang til ENDF- og TDF-kontrollerte områder etter våpenhvileavtalen, ble all internasjonal nødhjelp suspendert i mars 2023, på grunn av omfattende underslag av bistand (se punkt 6.1.2). Som følge av full stans i internasjonal nødhjelp, er situasjonen i dag mer alvorlig enn tidligere estimert, og matvaresikkerheten er mer akutt i dag enn under den aktive krigføringen.

Med utgangspunkt i observasjoner i Eastern Tigray, formidler humanitære aktører at få husholdninger har tilgang på arbeid eller inntekt, slik at de kan livnære seg selv. De som har inntekt, har lav kjøpekraft på grunn av galopperende matvarepriser. Videre kan husholdningene i liten grad regne med hjelp fra sine nettverk. Mange vil derfor måtte livnære seg gjennom ekstreme overlevelsesstrategier, som tigging og sanking av ville vekster og dyr (FEWS 2023).

6.1.1 Jordbrukssektoren er fortsatt preget av krigens konsekvenser

Krigen har hatt store konsekvenser for jordbrukssektoren i Tigray. Som det kommer frem i tidligere rapporter fra Landinfo (2021a), livnærer mer enn 80 % av

⁹ Integrated Food Security Phase Classification (IPC) opererer med en skala på fem trinn for å måle matvaresikkerhet (food insecurity) i et gitt område. De fem fasene er: Minimal – Stressed – Crisis – Emergency – Famine.

befolkningen i Tigray seg av jordbruk, og egenproduksjon av mat er det viktigste livsgrunnlaget i Tigray. Allerede før krigsutbruddet var jordbrukssektoren rammet av blant annet periodisk tørke og store angrep av gresshoppesvermer. Krigen førte til en kollaps i jordbrukssektoren, på grunn av mangel på innsatsfaktorer som såkorn, gjødsel, redskaper og drivstoff, men også på grunn av plyndring og systematisk ødeleggelse av infrastruktur, som veterinærtjenester og irrigasjonssystemer. Ifølge en diplomatisk kilde (e-post, 1. juni 2023) falt den siste og avgjørende fasen av krigen, fra august til november 2022, sammen med innhøstingen og forstyrret denne.

Det er i dag fortsatt mangel på innsatsfaktorer som såkorn, gjødsel, redskaper og kapital i jordbruket, som vil trenge store reinvesteringer fremover. Det er antatt at avlingene i år vil bli mindre enn normalår, blant annet på grunn av mangel på såkorn og gjødsel (Weldemichel 2023). Dette bidrar til at regionen får en svakere grad av selvforsyning av mat, og en større avhengighet av nødhjelp. Til tross for store ødeleggelser, er jordbruk fortsatt viktigste kilde til livsopphold for befolkningen i Tigray (Tigray Emergency Coordination Center 2023).

6.1.2 Nødhjelpen ble midlertidig suspendert i mars 2023

I mars 2023 suspenderte Verdens matvareprogram (WFP) og amerikanske USAID matvarebistanden til Tigray på ubestemt tid, etter underslag av nødhjelp i stor skala. I mars 2023 fant WFP og USAID matvarebistand tilsvarende bistand til 134 000 personer i en måned til salgs på et lokalt marked i Shire (Anna 2023a). Slike underslag skal ha pågått i årevis, men har eskalert den senere tiden (Nyssen, e-post 9. juni 2023).

Etterforskningen har vist at blant annet personer i de føderale og regionale administrasjonene, i tillegg til personer tilknyttet bistandsorganisasjoner og privatpersoner, har stått bak underslaget (The New Humanitarian 2023; Paravicini 2023). Deler av nødhjelpen skal ha gått til den etiopiske hæren, mens storparten skal ha blitt solgt på det åpne markedet, også i Etiopias naboland Somalia og Kenya.

Etter hvert som det store omfanget av underslag har blitt oppdaget også i andre regioner, suspenderte WFP og USAID matvarebistanden i hele Etiopia på ubestemt tid i juni 2023.

Som følge av suspensjonen er det ikke distribuert nødhjelp i Tigray siden mars 2023 (Ethiopia Food Cluster 2023). Dette har ført til stor matvareusikkerhet i regionen, og økende sultrelaterte dødsfall. Tigray's Disaster Risk Management Commission har registrert mer enn 1400 sultrelaterte dødsfall i tre av syv soner i Tigray etter at matvarebistanden ble suspendert i mars (Gebu & Juma 2023). De øvrige sonene er til dels utilgjengelige for nødhjelp på grunn av sikkerhetssituasjonen, og ingen kjenner omfanget av sultrelaterte dødsfall i disse

områdene. Nesten halvparten av de registrerte dødsfallene skjedde i Northwestern, der det oppholder seg mange internt fordrevne, mange av dem fra Western Tigray. Det var flest barn, eldre og personer med underliggende sykdommer blant de døde (Anna 2023a).

I begynnelsen av august 2023 gjenopptok WFP matvarebistanden i noen enkeltstående pilotprosjekter. WFP har utviklet et nytt system for digital merking som skal forbedre sporingen av nødhjelpen. USAID på sin side suspenderer fortsatt nødhjelpen så lenge de er i forhandlinger med etiopiske myndigheter om en reform av distribusjonssystemet (Anna 2023b).

6.2 Deler av Tigray er utilgjengelig for humanitær bistand

Et av de viktigste punktene i våpenhvileavtalen er uhindret humanitær tilgang til Tigray. Etter at avtalen ble undertegnet i november 2022, inngikk den etiopiske føderalregjeringen en avtale med internasjonale partnere om nødhjelp og bistand til regionen. Fra inngåelsen av våpenhvilen og frem til mars 2023, da amerikanske myndigheter og Verdens matvareprogram suspenderte nødhjelpen på ubestemt tid på grunn av omfattende underslag, ble tilgangen på nødhjelp progressivt bedre i områdene i Tigray som er under føderale myndigheters kontroll.

Betydelige deler av Tigray er imidlertid fortsatt utilgjengelig for nødhjelp. De utilgjengelige områdene overlapper med områder hvor amhariske og eritreiske styrker er til stede (OCHA 2023a, b).

6.3 Helsesektoren preges fortsatt av mangel på medisiner, utstyr og menneskelige ressurser

Sykehus og annen helseinfrastruktur i Tigray ble systematisk ødelagt og plyndret av føderale og eritreiske styrker under krigen. Dette har ført til at et ukjent, men betydelig antall sivile har mistet livet som følge av manglende medisinsk behandling.

Ifølge en diplomatisk kilde (e-post, 1. juni 2023) er situasjonen i helsesektoren bedre i dag enn under krigen, men kilden peker på at situasjonen da var katastrofal.

Ifølge The New Humanitarian (Getachew 2023) er lagerbeholdningen av medisinsk utstyr på sykehus og klinikker fortsatt lav, og apotekene er mer eller mindre tomme for medisiner. Dette innebærer en rasjonering av medisiner og medisinsk utstyr mange steder. En kilde i byen Samre (Southeastern) opplyser til The New Humanitarian at medisinsk personell kontrollerer ID-dokumenter ved sykehuset, og avviser personer som ikke er bosatt i området, inkludert internt fordrevne, fordi det ikke er nok medisiner og behandlingsskapasitet for alle.

Krigen har medført brudd og opphold i behandlingen av kroniske sykdommer, herunder hivinfeksjon. Tigray Health Bureau opplyser at 13 000 av de 46 000 personene som mottok retroviral behandling før krigen, ikke har blitt lokalisert. Noen pasienter kan ha mistet livet av aidsrelaterte årsaker på grunn av «kollaps» i hivbehandling under krigen (Kristos 2023b). Mangel på medisiner har også rammet personer med andre kroniske sykdommer, som diabetes.

Vaksineprogrammet for barn stoppet opp under krigen, noe som har gjort barn sårbare for sykdommer som meslinger og andre barnesykdommer (diplomatisk kilde, e-post 1. juni 2023).

Mangel på legemidler, medisinsk utstyr og behandlingsskapasitet medfører også at alvorlige sykdommer som kreft ikke behandles. Ifølge lederen for kreftavdelingen ved Aydar Hospital i Mekelle, det største sykehuset i Tigray, har over hundre pasienter mistet livet de siste tre månedene som følge av mangel på kreftmedisin og manglende kapasitet for kreftoperasjoner, særlig brystkreft, ved sykehuset. Legen opplyser at til tross for at situasjonen på sykehuset er bedre enn under krigen, er medisinalagrene fortsatt utilstrekkelige sett opp mot antallet pasienter (som sitert i The Ethiopian Cable 2023l).

I en allerede utfordrende situasjon, er presset på helsevesenet større enn normalt på grunn av det betydelige antallet sårede og skadde soldater fra Tigray-styrkene. Ifølge en diplomatisk kilde (e-post, 1. juni 2023) har 26 000 soldater behov for behandling for krigsskader, hvorav 5000 trenger kirurgi. 15 000 i denne pasientgruppen skal behandles ved Awash Military Hospital. Med aktuell kapasitet, vil det ta flere år før alle pasienter i denne gruppen får behandling. Behandlingstilbudet til kvinner som ble utsatt for seksualisert vold og sivile med fysiske og mentale traumer etter krigen, er begrenset.

6.4 Noen skoler gjenåpnet i mai, men fortsatt går et mindretall barn på skolen

Etter å ha vært stengt i tre år, først som følge av covid-19, deretter på grunn av krigen, gjenåpnet skoler og andre utdanningsinstitusjoner i mai 2023. Ifølge The New Humanitarian (2023) har barna i Tigray vært uten skolegang i tre år, og mange har trolig droppet av ut skolen permanent. Stans i undervisningen vil innebære historisk store førsteklasse- og avgangskull i 2023 (diplomatisk kilde, e-post 1. juni 2023).

Mange skoler har fortsatt ikke gjenåpnet etter krigen. Ifølge Tigray Emergency Coordination Center (2023) var 479 skoler okkupert av Amhara-styrker og 73 skoler okkupert av EDF per mai 2023.¹⁰ 200 skoler skal på samme tidspunkt

¹⁰ Av 479 skoler som er okkupert av Amhara-styrker, befinner 182 seg i Southern Tigray, 222 i Western Tigray og 75 i Northwestern Tigray. Av 73 skoler som er okkupert av eritreiske styrker, befinner 15 seg i Northwestern Tigray, 12 i Central Tigray og 46 i Eastern Tigray (Tigray Emergency Coordination Center 2023).

fortsatt ha huset internt fordrevne fra Western og Southern Tigray (The Ethiopian Cable 2023g). Ifølge utdanningsmyndighetene i Tigray, innebærer dette at 77 % av 2,4 millioner elever i Tigray ikke har begynt på skolen eller gjenopptatt undervisningen igjen etter krigen (Addis Standard 2023c).

Ifølge Save the Children (2023) ble 85 % av alle skolebygg fullstendig eller delvis ødelagt under krigen. Så godt som alle skoler rapporterer om at nødvendig utstyr som stoler, bord og tavler er plyndret eller skadet (diplomatisk kilde, e-post 1. juni 2023). Mange offentlig ansatte har enten kjempet for Tigray-styrkene eller blitt fordrevet på grunn av sikkerhetssituasjonen eller den humanitære krisen. I henhold til tall fra den etiopiske ombudsmannen, skal 1700 lærere ha blitt drept under krigen (Tikuye 2023). Mangelen på lærere vil ha konsekvenser for gjenåpning av skolene i regionen.

Mange fungerende skolebygg har blitt brukt til å huse internt fordrevne, eller som militærforlegninger. Ifølge utdanningsmyndighetene i Tigray, har regionen fått lite eller ingen økonomisk støtte fra føderale myndigheter til gjenoppbygging av skoleinfrastrukturen i regionen (The Ethiopian Cable 2023e).

Ifølge utdanningsmyndighetene i Tigray er det uaktuelt å vente med oppstart av undervisningen til skolebyggene er gjenoppbygget (Kristos 2023a). Av 2500 skoler som ble gjenåpnet i mai 2023, foregår undervisningen ved 1300 skoler derfor under åpen himmel. I tillegg til undervisningsmateriell, er det stor mangel på lærere (diplomatisk kilde, e-post 1. juni 2023). Som følge av mangel på ressurser, har utdanningsmyndighetene bestemt å redusere antall fag det undervises i, og undervisning i amharisk, informasjonsteknologi, økonomi, gym, musikk og kunst utgår derfor inntil videre (The Ethiopian Cable 2023r).

Utdanningsmyndighetene i Tigray har delvis gjenopptatt eksamensprøvingen. Grunnskoleeksamen (Eight Grade Exam) ble gjennomført i juli 2023. 60 000 av 124 000 registrerte elever tok eksamen på 1007 skoler i 75 woredaer. Resten av elevene, rundt 50 % av registrerte elever, fikk ikke gjennomført eksamen fordi regionale myndigheter ikke har kontroll i disse områdene, som befinner seg i områder under amharisk og eritreisk okkupasjon (Addis Standard 2023c).

I høyere utdanningsinstitusjoner (høgskoler og universiteter) fikk studentene innkalling til å registrere seg til studiestart i april (The New Humanitarian 2023).

6.5 Mange har mistet arbeid og inntekt

Som det kommer frem av Landinfos tidligere notater, ble Tigrays økonomi sterkt preget av krigen. Føderale budsjettoverføringer ble stoppet, og de fleste offentlige og private ansatte fikk ikke lønn mens krigen pågikk. Det er fortsatt mange offentlige ansatte og pensjonister som ikke får utbetalt lønn og pensjon, og mange er derfor i en utfordrende økonomisk situasjon. Mange private virksomheter ble

lagt ned eller ødelagt under krigen. Selv om handelen er tilbake mange steder i områder under føderal kontroll, er mange virksomheter fortsatt stengt. De som arbeidet i disse virksomhetene har derfor ikke arbeid eller lønn.

Etter at våpenhvileavtalen ble inngått og den sivile overgangsadministrasjonen etablert i mars 2023, har føderalmyndighetene foreløpig frigitt 25 % av Tigrays årlige budsjettandel på 222 millioner dollar (The New Humanitarian 2023). Dette innebærer at myndighetene i Tigray har begrensede budsjettmidler til å lønne offentlige ansatte.

131 000 offentlige ansatte i Tigray, inkludert leger, lærere og andre yrkesgrupper, fikk ikke utbetalt lønn under krigen. I slutten av april 2023 innkalte overgangsadministrasjonen alle offentlige ansatte i Tigray til å melde seg på arbeidsplassen sin innen ti dager. Ansatte vil få tre måneders etterbetaling (diplomatisk kilde, e-post 28. april 2023), men de vil ikke få utbetalt utestående lønn utover det (diplomatisk kilde, e-post 9. juni 2023).

De rundt 100 000 pensjonistene i Tigray¹¹ fikk ikke utbetalt pensjon de to årene krigen varte. Etter at våpenhvileavtalen ble inngått skal en del av disse fått utbetalt pensjon i rundt syv måneder, før utbetalingene igjen stoppet opp.

Oppsummert har regionale myndigheter begrensede ressurser, en betydelig andel av innbyggerne i Tigray har ikke inntekt slik at de kan forsørge seg selv og familiene sine. Mange satte seg i gjeld under krigen for å skaffe mat til familien, og har derfor ikke flere ressurser å tære på.

6.5.1 Bankene har åpnet igjen

Føderale myndigheter tømte bankene for kontanter idet de trakk seg ut av Mekelle i juni 2021. Under krigen var bankene stengt, med unntak av noen få, større filialer i Mekelle og Shire. Det var imidlertid strenge begrensninger på kontantuttak (Landinfo 2021a).

Bankene har nå gjenåpnet i Tigray (The New Humanitarian 2023; USAID 2023). Dette gjelder blant annet Commercial Bank of Ethiopia, Awash, Wegagen og Lion Bank. Bankene opplyser at det nå er mulig å både sette inn og ta ut penger. Bankkundene opplyser om varierende uttaksgrenser av kontanter, fra 5000 birr per person per dag, til 5000 birr per person hver annen uke (USAID 2023).¹²

¹¹ Kun tidligere offentlig ansatte får pensjon fra myndighetene.

¹² Det er for øvrig mangel på kontanter i Etiopia som sådan, og alle etiopiske banker har innført uttaksgrenser for kontanter (The Ethiopian Cable 2023o).

7 Bevegelsesfrihet og kommunikasjon

7.1 Internt i Tigray

I henhold til OCHAs National Access Map fra april 2023 (OCHA 2023a) er det i dag mulig å bevege seg i store deler av Northwestern, Central, Eastern og Southeastern Tigray. Disse områdene er markert som «accessible», det vil si områder hvor sikkerhetssituasjonen ikke legger hindringer for humanitære operasjoner, selv om tilfeller av kriminalitet og «andre sikkerhetsutfordringer» kan være til stede lokalt. Dette bildet bekreftes av en diplomatisk kilde (e-post, 21. april 2023), som opplyser at det per april 2023 var mulig å bevege seg i nesten hele regionen langs hovedveiene A2 og B30. Hele Western Tigray, Mai Tsebri, Tselemti og store deler av Southern Tigray er klassifisert som «hard-to-reach», noe som trolig innebærer at sikkerhetssituasjonen gjør det vanskelig å bevege seg internt i og inn og ut av områdene for sivile.

OCHAs kart er utarbeidet med sikte på å beskrive muligheten til å gjennomføre humanitære operasjoner, men det er rimelig å slutte at kartet, i alle fall til en viss grad, overlapper med bevegelsesfrihet også for sivilbefolkningen. Det må likevel tas høyde for at sikkerhetssituasjonen kan variere lokalt, og at veisperringer og lignende kan hindre bevegelsesfriheten mellom byer og områder. Det er også opplyst at uidentifiserte grupper tar penger for å la reisende passere (Migrationsanalys 2023).

I juni 2023 opplyste OCHA (2023c) at bussruten mellom Adigrat og Zalambessa (Eastern) er gjenåpnet. Det er uklart om også andre ruter er gjenopptatt.

7.2 Inn og ut av Tigray

Det er fortsatt store restriksjoner i landtransport inn og ut av Tigray, både for kommersiell varetransport, persontransport og humanitær transport. Så langt Landinfo forstår, er det kun ruten Addis Abeba – Abala (Afar) – Mekelle som er åpen for sivil og kommersiell ferdsel via landeveien. Grenseovergangene mellom Amhara og Tigray er, etter det Landinfo forstår, stengt, blant annet på grunn av sikkerhetsutfordringer langs Tekeze-elven, og i grenseområder rundt Addi Arkai og May Tsebri. I april 2023 ga amhariske myndigheter signaler om at det var planer om gjenåpning av ruten Gonder – Shire og Woldiya – Mekelle (diplomatisk kilde, 28. april 2023), men i lys av den forverrede sikkerhetssituasjonen i Amhara de siste månedene er det usikkert om og når dette vil skje.

Private bussoperatører gjenopptok ruten mellom Addis Abeba og Mekelle via Abala (Afar) i april 2023 (The Ethiopian Cable 2023k).

7.3 Sivil og kommersiell luftfart er gjenopptatt

Flyforbindelse med regionhovedstaden Mekelle er gjenopprettet, og føderalt politi ble deployert til flyplasser i Tigray i februar. En diplomatisk kilde opplyser at per april 2023 var flyplassene i Mekelle og Shire i tilnærmet normal drift (e-post, 21. april 2023). Ifølge Ethiopian Airlines (som sitert i Addis Standard 2023b) skal det være ni daglige flyavganger mellom Addis Abeba og Mekelle og Shire.

Flyplassene i Aksum og Humera er ikke i drift (Jan Nyssen, e-post 13. september 2023).

Det har imidlertid vært meldinger om at det skal være vanskelig for visse grupper å kjøpe billetter til flyavganger fra Tigray. Ifølge sivilsamfunnsorganisasjonen Human Rights First, som har anmeldt Ethiopian Airlines for etnisk diskriminering, skal tigrayerne mellom 15 og 60 år ha blitt hindret i å kjøpe flybilletter mellom Tigray og Addis Abeba, eller hindret ombordstigning (The Guardian 2023). Organisasjonen hevder videre at flyselskapet har økt prisen på billettene som en «kollektiv straff mot tigrayer». Ifølge tigrayske kilder tillot flyplassmyndighetene kun eldre, syke og kvinner med små barn å kjøpe billett til flyvningene til Addis Abeba. De som kjøper billetter, skal ha måttet gå gjennom en omfattende bakgrunnsjekk. Ifølge kildene skal restriksjonene være en konsekvens av at myndighetene ønsker å prioritere utsatte grupper, samt frykt for at et stort antall unge mennesker skal forlate Tigray (The Guardian 2023). Ethiopian Airlines har avvist anklagene, og opplyser at de ikke ber om opplysninger om etnisk identitet fra sine kunder (Addis Standard 2023b).

7.4 Telekom og internett er tilbake de fleste steder

Infrastrukturen for tele- og internettkommunikasjon i Tigray ble ødelagt under krigen, og det har, med noen unntak, ikke vært mulig for befolkningen i Tigray å kommunisere med verden utenfor mens krigen pågikk.¹³ Etter inngåelsen av våpenhvileavtalen skal tele- og internetttilgangen i regionen være gjenopprettet (The New Humanitarian 2023), men det skal være hyppige driftsfeil og områder uten dekning, særlig i utkantstrøk. Myndighetene innførte restriksjoner på bruk av de sosiale medieplattformene Facebook, TikTok og Telegram i hele Etiopia i februar. Disse restriksjonene er nå opphevet (The Ethiopian Cable 2023d).

¹³ En godt informert kilde (etiopisk privatperson med opprinnelse i Tigray, e-post 11. juni 2022) opplyste til Landinfo at det var noen lommer med mobil- og internettdekning i Mekelle og i grenseområdene under krigen. Ifølge kilden spilte de som hadde mulighet inn talemeldinger, som deretter ble sendt til familie og nettverk når det var dekning. Noen har også hatt tilgang til satellittelefon via FN-systemet. Det generelle bildet er likevel at det har vært svært utfordrende for befolkningen i Tigray å kommunisere med verden utenfor mens krigen pågikk.

8 Internt fordrevne

Det finnes begrenset informasjon og oppdaterte tall på antall internt fordrevne i Tigray, deres geografiske bakgrunn og hvor de oppholder seg. I en oversikt over flyktninger og internt fordrevne i Etiopia fra mai 2023, opplyser FNs høykommissær for flyktninger at tall på internt fordrevne i Tigray ikke er tilgjengelig på grunn av «operasjonelle begrensninger» (UNHCR 2023b). I en artikkel fra juni 2023 i Ethiopia Insight vises det til at «FN og IOM ikke kan gjøre rede for et betydelig antall internt fordrevne» (Burbridge 2023).

IOM (2023) oppgir et tall på 1,8 millioner internt fordrevne fra Tigray, mens Tigray Emergency Coordination Center oppgir 2,5 millioner. En lokal nyhetskilde, som baserer sine tall på en rapport fra den etiopiske Ombudsmannen fra mai 2023, oppgir 2,8 millioner internt fordrevne i Tigray (Tikuye 2023). Dette innebærer at et sted mellom en tredjedel til halvparten av Tigrays befolkning på mellom fem og seks millioner er internt fordrevet.

Med utgangspunkt i 2,8 millioner internt fordrevne, oppgir den etiopiske ombudsmannen at rundt én million internt fordrevne befinner seg i Northwestern Tigray, 299 000 i Central Tigray, 256 000 i Eastern Tigray, 195 000 i Southwestern Tigray, 45 000 i Southern Tigray og 419 000 i Mekelle (Tikuye 2023). Selv om man tar høyde for varierende tall fra ulike kilder, er det samlede inntrykket at det er flest internt fordrevne i Northwestern og i Mekelle.

Den største gruppen av internt fordrevne er fra Western Tigray. Ifølge The Ethiopian Cable (2023i) skal rundt én million være fordrevet fra denne regionen, i ulike faser gjennom krigens gang. Flere titusener skal videre ha blitt fordrevet fra Western Tigray, samt bestridte områder i Northwestern også etter at våpenhvileavtalen ble undertegnet i november 2022. I mars og april 2023 skal rundt 50 000 personer ha blitt fordrevet fra Mai Tsebri-regionen (Northwestern) nordover mot Endabaguna på grunn av trakassering, etnisk profilering og direkte trusler fra irregulære amhara-styrker (AP 2023).

Ifølge en diplomatisk kilde (e-post, 1. juni 2023) skal den forbedrede sikkerhetssituasjonen i andre deler av Tigray ha muliggjort retur av «mange» internt fordrevne. Et oversiktskart fra UNHCR (2023a) over assistert retur i perioden januar til april 2023, viser at returene går fra Mekelle til Northwestern, hovedsakelig til områder rundt Shire.

De humanitære forholdene for internt fordrevne skal være kritiske. Mange oppholder seg i områder hvor nødhjelpen ikke kommer frem, heller ikke i perioden fra november 2022 og frem til suspensjon av nødhjelpen i mars 2023. De humanitære forholdene har blitt ytterligere forverret etter at WFP og USAID suspenderte nødhjelpen i mars 2023. I mai 2023 opplyste myndighetene i Northwestern at 270 personer, hvorav 100 internt fordrevne fra leire i Shire, Sheraro, Asgede, Endabaguna og Adi Daero, hadde mistet livet av sultrelaterte

årsaker siste tre måneder (The Ethiopian Cable 2023h). Det reelle omfanget av sultrelaterte dødsfall blant internt fordrevne etter suspensjonen av nødhjelpen er ikke kjent.

9 Referanser

9.1 Skriftlige kilder

- Addis Standard (2023a, 26. mai). AU monitoring team highlights need to accelerate DDR, steady return of IDPs in Tigray; silent on concurrent withdrawal of foreign, non-ENDF forces. *Addis Standard*. Tilgjengelig fra <https://addisstandard.com/news-au-monitoring-team-highlights-need-to-accelerate-ddr-steady-return-of-idps-in-tigray-silent-on-concurrent-withdrawal-of-foreign-non-endf-forces/?fbclid=IwAR3ck2Z46YysQkyNkVcUNWL-sI5Sx-1qvIKzu558WKvoYGEg8-A9DOepnM> [lastet ned 18. juli 2023].
- Addis Standard (2023b, 3. juni). Ethiopian Airlines refutes accusation of blocking Tigrayans from travel. *Addis Standard*. Tilgjengelig fra https://addisstandard.com/news-ethiopian-airlines-refutes-accusation-of-blocking-tigrayans-from-travel/?fbclid=IwAR0rYdmfKbQuOttz_n2agjmqM3yOe3Obg8rkbTuAtNky2EzwHnTBjAS8LE [lastet ned 6. juni 2023].
- Addis Standard (2023c, 4. juli). Grade eight examinations set to resume in Tigray region after three years. *Addis Standard*. Tilgjengelig fra <https://addisstandard.com/news-grade-eight-examinations-set-to-resume-in-tigray-region-after-three-years/> [lastet ned 13. juli 2023].
- Addis Standard (2023d, 27. juli). Over 50,000 Tigray region ex-combatants successfully demobilized- Gen. Tadesse. *Addis Standard*. Tilgjengelig fra <https://addisstandard.com/news-over-50000-tigray-region-ex-combatants-successfully-demobilized-gen-tadesse/> [lastet ned 21. august 2023].
- Addis Standard (2023e). Tigray asks federal govt to enforce withdrawal of Amhara forces after rally in occupied Southern Tigray. *Addis Standard*. Tilgjengelig fra <https://addisstandard.com/news-tigray-asks-federal-govt-to-enforce-withdrawal-of-amhara-forces-after-rally-in-occupied-southern-tigray/> [lastet ned 18. juli 2023].
- Africa Confidential (2023). Can Tigray's factions hold together? *Africa Confidential*, 64(13). Tilgjengelig fra https://www.africa-confidential.com/article/id/14484/Can_Tigray's_factions_hold_together? [lastet ned 23. juni 2023].
- African Union (2022, 2. november). *Agreement for lasting peace through a permanent cessation of hostilities between the Government of the Federal Republic of Ethiopia and the Tigray Peoples's Liberation Front (TPLF)*. Pretoria: African Union. Tilgjengelig fra <https://igad.int/wp-content/uploads/2022/11/Download-the-signed-agreement-here.pdf> [lastet ned 13. mars 2023].
- Anna, Cara (2023a, 27. juni). Hunger kills hundreds after US and UN pause food aid to Ethiopia's Tigray region, officials say. *Associated Press*. Tilgjengelig fra <https://apnews.com/article/ethiopia-hunger-tigray-united-states-united-nations-75db09269f429c1ed26e5948331dff71> [lastet ned 29. juni 2023].
- Anna, Cara (2023b, 8. august). The World Food Program slowly resumes food aid to Ethiopia after months of suspension and criticism. *Associated Press*. Tilgjengelig fra https://abcnews.go.com/International/wireStory/world-food-program-slowly-resumes-food-aid-ethiopia-102094336?fbclid=IwAR0c808s9b6nQ1rQrzjB76G_tDaURmTquF9qQ73ORdFgLNpVKRRcBaXxQQI [lastet ned 21. august 2023].

- AP, dvs. Associated Press (2023). UN, others cite new displacement from Ethiopia's Tigray. *AP*. Tilgjengelig fra <https://apnews.com/article/ethiopia-forcible-displacement-tigray-un-amhara-7b9cde1fdb976c5dfd3398059a7261fb> [lastet ned 17. juli 2023].
- Burbridge, Duke (2023). Aid suspension threatens millions of Ethiopian lives. *Ethiopia Insight*. Tilgjengelig fra <https://www.ethiopia-insight.com/2023/06/22/aid-suspension-threatens-millions-of-ethiopian-lives/> [lastet ned 17. juli 2023].
- Crawford, Julia (2023, 2. mars). *Ethiopia promises Transitional Justice Once Again*. Lausanne: Justice Info. Tilgjengelig fra <https://www.justiceinfo.net/en/113197-ethiopia-promises-transitional-justice-once-again.html> [lastet ned 14. juni 2023].
- Dahir, Abdi Latif & Marks, Simon (2023, 1. mars). Slaughter on Eve of Ethiopian Peace Draws Accusations of War Crimes. *The New York Times*. Tilgjengelig fra <https://www.nytimes.com/2023/03/01/world/africa/eritrea-ethiopia-tigray-war.html> [lastet ned 4. juli 2023].
- Endale, Ashenafi (2023). Eritrean forces still occupy several woredas and kebeles in Tigray, officials. *The Reporter*. Tilgjengelig fra <https://www.thereporterethiopia.com/33392/> [lastet ned 13. juli 2023].
- EPO, dvs. Ethiopia Peace Observatory (2021). *EPO Weekly: 3-9 July 2021*. [s.l.]: ACLED. Tilgjengelig fra <https://epo.acleddata.com/2021/07/15/epo-weekly-3-9-july-2021/> [lastet ned 3. juli 2023].
- EPO, dvs. Ethiopia Peace Observatory (2023a). *EPO March 2023 Monthly: Political Violence Trends decline amid opportunities for peace*. [s.l.]: ACLED. Tilgjengelig fra <https://epo.acleddata.com/2023/04/05/epo-march-2023-monthly-political-violence-trends-decline-amid-opportunities-for-peace/> [lastet ned 3. juli 2023].
- EPO, dvs. Ethiopia Peace Observatory (2023b). *EPO Weekly: 17-12. June 2023*. [s.l.]: ACLED. Tilgjengelig fra <https://epo.acleddata.com/2023/06/28/epo-weekly-17-23-june-2023/> [lastet ned 3. juli 2023].
- Ethiopia Food Cluster (2023). *Northern Ethiopia - Tigray Response - Monthly Dashboard - May 2023*. Roma: Ethiopia Food Cluster. Tilgjengelig fra https://fscluster.org/sites/default/files/documents/food_cluster_tigray_crisis_response_monthly_dashboard_may_2023_final.pdf [lastet ned 4. juli 2023].
- Ethiopia Insight (2023, 29. mars). With a new Tigray leader in place, Amhara dispute comes into focus. *Ethiopia Insight*. Tilgjengelig fra <https://www.ethiopia-insight.com/2023/03/29/with-a-new-tigray-leader-in-place-amhara-dispute-comes-into-focus/> [lastet ned 3. juli 2023].
- The Ethiopian Cable (2023a, 27. april). *Amhara state accused of manipulating Western Tigray settlements, The Ethiopian Cable Issue 170*. [s.l.]: Sahan Research. Tilgjengelig fra <https://sahan.global/> [Elektronisk abonnementsjeneste, lastet ned 25. august 2023].
- The Ethiopian Cable (2023b, 13. april). *Eritrea, Ethiopia's Great Destabiliser, The Ethiopian Cable Issue 166*. [s.l.]: Sahan Research. Tilgjengelig fra <https://sahan.global/> [Elektronisk abonnementsjeneste, lastet ned 25. august 2023].
- The Ethiopian Cable (2023c, 22. juni). *Eritrean army accused of violence in border areas, The Ethiopian Cable Issue 184*. [s.l.]: Sahan Reserch. Tilgjengelig fra <https://sahan.global/> [Elektronisk abonnementsjeneste, lastet ned 25. august 2023].

- The Ethiopian Cable (2023d, 20. juli). *Ethiopia ends social media blockade, The Ethiopian Cable Issue 191*. [s.l.]: Sahan Research. Tilgjengelig fra <https://sahan.global/> [Elektronisk abonnements-tjeneste, lastet ned 25. august 2023].
- The Ethiopian Cable (2023e, 4. juli). *Federal government remiss in supporting reconstruction of schools in Tigray, The Ethiopian Cable Issue 186*. [s.l.]: Sahan Research. Tilgjengelig fra <https://sahan.global/> [Elektronisk abonnements-tjeneste, lastet ned 25. august 2023].
- The Ethiopian Cable (2023f, 23. mai). *How Eritrea could upend peace in Ethiopia, The Ethiopian Cable Issue 176*. [s.l.]: Sahan Research. Tilgjengelig fra <https://sahan.global/> [Elektronisk abonnements-tjeneste, lastet ned 25. august 2023].
- The Ethiopian Cable (2023g, 18. mai). *Hundreds of Tigray schools remain occupied by Eritrean forces, The Ethiopian Cable Issue 175*. [s.l.]: Sahan Research. Tilgjengelig fra <https://sahan.global/> [Elektronisk abonnements-tjeneste, lastet ned 29. august 2023].
- The Ethiopian Cable (2023h, 30. mai). *Hunger-related death rise in Tigray amidst aid suspension, The Ethiopian Cable Issue 178*. [s.l.]: Sahan Research. Tilgjengelig fra <https://sahan.global/> [Elektronisk abonnements-tjeneste, lastet ned 19. august 2023].
- The Ethiopian Cable (2023i, 20. april). *IDPs desperate to return to Western Tigray, The Ethiopian Cable Issue 168*. [s.l.]: Sahan Research. Tilgjengelig fra <https://sahan.global/> [Elektronisk abonnements-tjeneste, lastet ned 25. august 2023].
- The Ethiopian Cable (2023j, 6. juli). *Local officials claim over 470,000 ethnic Amhara resettled in occupied zone, The Ethiopian Cable Issue 187*. [s.l.]: Sahan Research. Tilgjengelig fra <https://sahan.global/> [Elektronisk abonnements-tjeneste, lastet ned 25. august 2023].
- The Ethiopian Cable (2023k, 25. april). *Long-haul public transportation restarts to Tigray region, The Ethiopian Cable Issue 169*. [s.l.]: Sahan Reserch. Tilgjengelig fra <https://sahan.global/> [Elektronisk abonnements-tjeneste, lastet ned 25. august 2023].
- The Ethiopian Cable (2023l, 24. august). *More than 100 died due to lack of medicine in Aydar Hospital, The Ethiopian Cable Issue 201*. [s.l.]: Sahan Research. Tilgjengelig fra <https://sahan.global/> [Elektronisk abonnements-tjeneste, lastet ned 29. august 2023].
- The Ethiopian Cable (2023m, 25. april). *Next steps in Tigray's DDR: Using the 1990s blueprint, Ethiopian Cable Issue 169*. [s.l.]: Sahan Research. Tilgjengelig fra <https://sahan.global/> [Elektronisk abonnements-tjeneste, lastet ned 30. august 2023].
- The Ethiopian Cable (2023n, 11. juli). *PM Abiy's comments on occupied Tigray territories met with opposition, The Ethiopian Cable Issue 188*. [s.l.]: Sahan Research. Tilgjengelig fra <https://sahan.global/> [Elektronisk abonnements-tjeneste, lastet ned 29. august 2023].
- The Ethiopian Cable (2023o, 8. juni). *Private commercial banks in dire need of cash, The Ethiopian Cable Issue 180*. [s.l.]: Sahan Research. Tilgjengelig fra <https://sahan.global/> [Elektronisk abonnements-tjeneste, lastet ned 15. september 2023].
- The Ethiopian Cable (2023p, 19. september). *The stagnant Pretoria agreement, The Ethiopian Cable Issue 206*. [s.l.]: Sahan Research. Tilgjengelig fra <https://sahan.global/> [Elektronisk abonnements-tjeneste, lastet ned 20. september 2023].
- The Ethiopian Cable (2023q, 23. mai). *Tigray president accuses Eritrean forces of blocking AU monitoring, The Ethiopian Cable Issue 176* [s.l.]: Sahan Research. Tilgjengelig fra <https://sahan.global/> [Elektronisk abonnements-tjeneste, lastet ned 25. august 2023].

The Ethiopian Cable (2023r, 2. mai). *Tigray schools reopen with limited subjects*, *The Ethiopian Cable Issue 171*. [s.l.]. Tilgjengelig fra <https://sahan.global/> [Elektronisk abonnementsstjeneste, lastet ned 29. august 2023].

FDRE, dvs. Federal Democratic Republic of Ethiopia (2022, 12. november). *Declaration of the Senior Commanders on the Modalities for the Implementation of the Agreement for Lasting Peace Through a Permanent Cessation of Hostilities between The Federal Democratic Republic of Ethiopia (FDRE) and the Tigray People's Liberation Front (TPLF)*. Nairobi: FDRE. Tilgjengelig fra <https://ethiopianembassy.org/we-are-sharing-with-you-the-declaration-of-the-senior-commanders-of-the-government-of-the-federal-democratic-republic-of-ethiopia-and-the-tplf-on-the-modalities-for-the-implementation-of-the-agreeme/> [lastet ned 15. september 2023].

FEWS, dvs. Famine Early Warning Systems Network (2023, 30. mai). *The emergency in Ethiopia is far from over, as food aid remains vital to saving lives*. Washington, D.C.: FEWS. Tilgjengelig fra <https://fews.net/east-africa/ethiopia/alert/may-2023> [lastet ned 13. juli 2023].

Gebru, Girmay & Juma, Mercy (2023, 18. august). Ethiopia's Tigray crisis: Deaths from starvation after aid halted - official. *BBC*. Tilgjengelig fra <https://www.bbc.com/news/world-africa-66540039> [lastet ned 20. september 2023].

Getachew, Samuel (2023). USAID/WFP food aid freeze leads to suffering and deaths in Tigray. *The New Humanitarian*. Tilgjengelig fra <https://www.thenewhumanitarian.org/news/2023/06/22/usaidwfp-food-aid-freeze-leads-suffering-and-deaths-tigray> [lastet ned 29. juni 2023].

The Guardian (2023, 31. mai). Ethiopian Airlines faces legal case over claims it blocks Tigrayans from travel. *The Guardian*. Tilgjengelig fra https://www.theguardian.com/global-development/2023/may/31/ethiopian-airlines-faces-legal-case-over-claims-it-blocks-tigrayans-from-travel?CMP=share_btn_tw [lastet ned 6. juni 2023].

Human Rights Watch (2023a, 1. juni). *Ethiopia: Ethnic Cleansing Persists Under Tigray Truce*. New York: Human Rights Watch. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/news/2023/06/01/ethiopia-ethnic-cleansing-persists-under-tigray-truce> [lastet ned 14. juni 2023].

Human Rights Watch (2023b, 28. august). *Will the EU and its Members Stand for Justice in Ethiopia?* New York: Human Rights Watch. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/news/2023/08/28/will-eu-and-its-members-stand-justice-ethiopia> [lastet ned 28. august 2023].

International Crisis Group (2022, 23. november). *Turning the Pretoria Deal into Lasting Peace in Ethiopia*. Brussel: International Crisis Group. Tilgjengelig fra <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/ethiopia/turning-pretoria-deal-lasting-peace-ethiopia> [lastet ned 13. mars 2023].

IOM (2023). *Ethiopia Displacement - Northern Region Tigray -IDPs - Site Assessment - [IOM DTM]*. Genève: IOM. Tilgjengelig fra <https://data.humdata.org/dataset/ethiopia-displacement-northern-region-tigray-idps-site-assessment-iom-dtm>? [lastet ned 17. juli 2023].

Kassa, Lucy (2023, 1. mars). Etiopia-kjennere om fredsavtale: Mange positive skritt, men mer må til for å skape varig fred. *Panorama nyheter*. Tilgjengelig fra <https://www.panoramanyheter.no/eritrea-etiopia-fred-og-humanitaer/mange-positive-skritt-men-mer-ma-til-for-a-skape-varig-fred/329568> [lastet ned 9. mai 2023].

- Kristos, Mihret G. (2023a, 10. april). Is Tigray's plan to resume schools soon far fetched? *Addis Standard*. Tilgjengelig fra <https://addisstandard.com/analysis-is-tigrays-plan-to-resume-schools-soon-far-out-of-reach/> [lastet ned 30. juni 2023].
- Kristos, Mihret G. (2023b, 24. mai). Tigray health bureau expresses concern over whereabouts of at least 13,000 HIV patients in post-war. *Addis Standard*. Tilgjengelig fra <https://addisstandard.com/news-tigray-health-bureau-expresses-concern-over-unknown-whereabouts-of-at-least-13000-hiv-positive-individuals-post-war/> [lastet ned 15. september 2023].
- Landinfo (2021a, 23. september). *Etiopia: Sikkerhet og humanitære forhold i Tigray*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2021/09/Etiopia-temanotat-Sikkerhet-og-humanitaere-forhold-i-Tigray-23092021-1.pdf> [lastet ned 15. september 2023].
- Landinfo (2021b, 12. november). *Etiopia: Utvikling siden august 2021*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2021/11/Etiopia-respons-Utvikling-siden-august-2021-12112021.pdf> [lastet ned 26. januar 2023].
- Landinfo (2022, 8. april). *Etiopia: Utvikling siden november 2021*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2022/04/Etiopia-temanotat-Utvikling-siden-november-2021-08042022.pdf> [lastet ned 16. februar 2023].
- Landinfo (2023). *Etiopia/Eritrea: Forhold for eritreiske flyktninger i Etiopia per januar 2023*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2023/02/Respons-Etiopia-Forhold-for-eritreiske-flyktninger-i-Etiopia-per-januar-2023-14022023.pdf> [lastet ned 14. juni 2023].
- Mezzofiore, Gianluca; Feleke, Bethlehem & Brennan, Eve (2023, 26. mai). Eritrean forces stop UN mission in Tigray, Ethiopia, aid workers tell CNN. *CNN*. Tilgjengelig fra <https://edition.cnn.com/2023/05/26/africa/eritrean-forces-un-tigray-intl/index.html> [lastet ned 10. juli 2023].
- Migrationsanalys (2023, 10. juli). *Etiopien. Säkerhet och efterkrigscontext i Tigray*. Stockholm: Migrationsverket. Tilgjengelig fra <https://lifos.migrationsverket.se/dokument?documentSummaryId=47559> [lastet ned 12. juli 2023].
- Misteli, Samuel (2023, 6. mars). 600,000 dead – and now what? On the road in Tigray, where a war is over but peace has not yet begun. *Neue Zürcher Zeitung*. Tilgjengelig fra <https://www.nzz.ch/english/the-guns-are-silent-in-tigray-ethiopia-but-the-trauma-remains-ld.1728604> [lastet ned 18. juli 2023].
- Maasho, Aaron & Witteveen, Martin (2023, 18. juli). An indifferent world looks on as Ethiopia obstructs justice for Tigray. *The Guardian*. Tilgjengelig fra https://amp.theguardian.com/global-development/2023/jul/18/an-indifferent-world-looks-on-as-ethiopia-obstructs-justice-for-tigray?fbclid=IwAR0ddpB-jrn_scmsldgJFKBdqUaBL6ZE_dYY2lI5B22tT4-dIjAvsjJBUI [lastet ned 26. august 2023].
- The New Humanitarian (2023, 20. april). *Tigray's long road to recovery*. Genève: The New Humanitarian. Tilgjengelig fra <https://www.thenewhumanitarian.org/news-feature/2023/04/20/tigrays-long-road-recovery> [lastet ned 26. mai 2023].
- OCHA (2017, 17. august). *Ethiopia: Tigray region administrative map (as of 17 Aug 2017)* (OCHA). New York: OCHA. Tilgjengelig fra <https://reliefweb.int/map/ethiopia/ethiopia-tigray-region-administrative-map-17-aug-2017> [lastet ned 17. juli 2023].

- OCHA (2023a, 1. mai). *Ethiopia - National Access Map (April 2023)*. New York: OCHA. Tilgjengelig fra <https://reliefweb.int/map/ethiopia/ethiopia-national-access-map-april-2023> [lastet ned 29. juni 2023].
- OCHA (2023b, 30. august). *Ethiopia - National Access Map (As of 30 August 2023)*. New York: OCHA. Tilgjengelig fra <https://www.unocha.org/publications/map/ethiopia/ethiopia-national-access-map-30-august-2023> [lastet ned 20. september 2023].
- OCHA (2023c, 29. mai). *Ethiopia - Situation Report, 29 May 2023*. New York: OCHA. Tilgjengelig fra <https://reliefweb.int/report/ethiopia/ethiopia-situation-report-29-may-2023> [lastet ned 19. juli 2023].
- Paravicini, Giulia (2023). U.S. suspends food aid to Ethiopia, says it is not reaching needy. *Reuters*. Tilgjengelig fra https://www.reuters.com/world/africa/us-suspends-food-aid-ethiopia-because-diversions-2023-06-08/?fbclid=IwAR0eRb6Gz2hckvzQ71WNk4UX8aYyluBAi_h7VvMNqkNvHnF0IKP7PFzegnoY [lastet ned 28. juni 2023].
- Save the Children (2023, 12. april). *More than 2.3 million children out of school in northern Ethiopia despite peace agreement*. London: Save the Children. Tilgjengelig fra <https://reliefweb.int/report/ethiopia/more-23-million-children-out-school-northern-ethiopia-despite-peace-agreement> [lastet ned 29. august 2023].
- Schaap, Fritz & Ramazotti, Sergio (2023, 5. april). Ethiopia After the Civil War: A Fragile Peace in the Wake of Unspeakable Horrors. *Der Spiegel*. Tilgjengelig fra <https://www.spiegel.de/international/world/ethiopia-after-the-civil-war-a-fragile-peace-in-the-wake-of-unspeakable-horrors-a-93f6d904-8c3a-4142-ae98-3f8ada8ccc72> [lastet ned 26. mai 2023].
- Tigray Emergency Coordination Center (2023). *Operational Update* [s.l.]: Tigray Emergency Coordination Center. Tilgjengelig fra <https://tghat.com/wp-content/uploads/2023/05/Tigray-Regional-Emergency-Coordination-Center-PPT-19-05-2023.pdf> [lastet ned 13. juli 2023].
- Tikuye, Eyob (2023, 27. mai). Tigray schools in ruins, 3,846 students, teachers killed in conflict. *Wardheer News*. Tilgjengelig fra <https://wardheernews.com/tigray-schools-in-ruins-3846-students-teachers-killed-in-conflict/> [lastet ned 14. juli 2023].
- UNHCR (2023a). *Assisted return in Northern Regions, January - April 2023*. Genève: UNHCR. Tilgjengelig fra <https://reporting.unhcr.org/ethiopia-assisted-return-northern-regions> [lastet ned 17. juli 2023].
- UNHCR (2023b). *Ethiopia: Refugees and Internally Displaced Persons by Region*. Genève: UNHCR. Tilgjengelig fra <https://data.unhcr.org/en/documents/details/101549> [lastet ned 17. juli 2023].
- USAID (2023). *Tigray Region Rapid Assessment of Cereal Markets*. Washington D.C.: USAID. Tilgjengelig fra https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=https://fscluster.org/sites/default/files/documents/usaid_ethiopia_fc_tigray_markets_assessment_2023_15june.pdf [lastet ned 4. juli 2023].
- Weldemichel, Teklehaymanot (2023, 12. mai). USAID, WFP aid suspension in Tigray will hinder peace process. *Devex*. Tilgjengelig fra <https://www.devex.com/news/opinion-usaid-wfp-aid-suspension-in-tigray-will-hinder-peace-process-105505> [lastet ned 15. september 2023].

9.2 Muntlige kilder

Diplomatisk kilde. E-poster 9. februar og 23. mai 2022, 24. februar, 21. april, 28. april, 1. juni, 5. juni, 9. juni, 25. juni, 7. august, 15. august, 25. august 2023 og 11. september 2023.

Etiopia-ekspert. Presentasjon under EUAA Country Specialist Network Meeting, Malta, 15.- 16. juni 2023.

Etiopisk privatperson med opprinnelse i Tigray. E-post 11. juni 2022.

Jan Nyssen, professor. Tigray Digest (nyhetsbrev). E-poster 27. mars, 9. juni og 13. september 2023.